

ЕВОЛЮЦІЯ НАТО І СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ» АГРЕСІЇ РФ

***Анотація.** Російська агресія завершила період інституційної та ідейної кризи в НАТО. Незаконна анексія Криму й «гібридна» інтервенція на Сході України вдихнули в Альянс нове життя й підштовхнули до еволюції й вдосконалення. Постбіполярна організаційна й інституціональна криза НАТО дійшла свого логічного завершення в умовах загрози відновлення двополюсного протистояння та очевидних викликів стабільності системи європейської та євроатлантичної безпеки.*

***Ключові слова:** європейська безпека, євроатлантична безпека, глобальна безпека, РФ, НАТО, «гібридна» війна, Україна, агресія.*

***Annotation.** Russian aggression against Ukraine finalized the period of uncertainty within NATO. Illegal annexation of Ukrainian Crimea, as well as «hybrid» intervention into Ukrainian Eastern regions revitalized Alliance and triggered its evolution and improvement. Postbipolar organizational and institutional crisis reached its logical end due to the threat of restoring bipolar confrontation, as well as evident challenges to stability of the European/Euroatlantic security systems.*

***Key words:** European security, Euroatlantic security, global security, Russian Federation, NATO, “hybrid” war, Ukraine, aggression.*

---

* кандидат політичних наук, завідувач лабораторії науково-дослідницької роботи комунального навчального закладу «Рівненський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій».

***Аннотація.** Російська агресія завершила період інституціонального і ідейного кризису в НАТО. Незаконна анексія Криму і «гібридна» інтервенція на Сході України вдихнули в Альянс нову життя, а також підтолкнули к дальнійшій еволюції і удосконаленню. Постбіполярна організаційний і інституціональний кризис НАТО подошёл к логічному завершенню ввиду угрозы восстановления двухполюсного противостояния и очевидных вызовов стабильности системы европейской и евроатлантической безопасности.*

***Ключевые слова:** европейская безопасность, евроатлантическая безопасность, глобальная безопасность, РФ, НАТО, «гибридная» война, Украина, агрессия.*

Актуальність проблеми. Російська агресія завершила період інституційної та ідейної кризи в НАТО. Незаконна анексія Криму й «гібридна» інтервенція на Сході України вдихнули в Альянс нове життя й підштовхнули до еволюції й удосконалення.

Як і будь-яка інша, система міжнародної безпеки потребує стимулів до розвитку. Розпад Радянського Союзу, поступова концентрація сили й впливу в руках Вашингтона, а також розвиток стратегічного партнерства з Росією – колишнім «головним супротивником», свого часу поставили перед НАТО серйозні, майже екзистенціальні виклики.

В умовах відсутності загрози масштабного континентального збройного зіткнення двох військово-політичних блоків, що могла призвести до обміну ядерними ударами, Європа усе більше уваги приділяла власному благополуччю й збільшенню прибутку.

Основною метою статті є аналіз трансформаційних змін, які відбувалися в НАТО під впливом нових обставин, сформованих у системі евроатлантичної безпеки безпрецедентними агресивними діями Російської

Федерації проти України та розгортанням протистояння Москви зі США та країнами Західної Європи.

Альянс намагався пристосуватися до нових реалій світового порядку, більше уваги приділяючи проблемам локальних конфліктів, нерозповсюдженню зброї масового ураження, боротьбі з тероризмом і кібербезпеки.

Після трагічних подій 11 вересня 2001 року організація отримала перший стимул до розвитку. По-перше, союзники одержали реальний шанс перевірити дію Вашингтонського договору на практиці, а саме – його наріжного каменю, 5 статті, що відбиває ключові принципи колективної безпеки. У рамках її реалізації (першої за увесь час існування Альянсу), європейські союзники надали США допомогу у «Глобальній війні з міжнародним тероризмом», в тому числі й взявши на себе основну ношу в забезпеченні стабільності в Афганістані після завершення там операції Enduring Freedom.

Безвідносно до практичних результатів афганської місії НАТО, союзники отримали можливість на практиці перевірити існуючі в той час тільки на папері механізми розгортання своїх сил у географічно віддалених районах, їх логістичного забезпечення й ротації. Все це можна сміливо долучити до колективного досвіду організації.

Розпад Радянського Союзу, поступова концентрація сили й впливу в руках Вашингтона, а також розвиток стратегічного партнерства з Росією – колишнім «головним супротивником», свого часу поставили перед НАТО серйозні виклики. В умовах відсутності загрози масштабного континентального збройного зіткнення двох військово-політичних блоків, що могла призвести до обміну ядерними ударами, Європа усе більше уваги приділяла проблемам власного соціально-економічного зростання.

Російська агресія проти України як елемент ширшої стратегії РФ з перерозподілу сфер впливу у світі й відновлення геополітичного

протистояння зі США, завершила період інституційної та ідейної кризи в НАТО. Незаконна анексія Криму й «гібридна» інтервенція на Сході України підштовхнули Альянс до якісних трансформацій. Генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг заявив, що дії РФ «дестабілізують європейську систему безпеки» [17].

Антиукраїнська кампанія Кремля, спрямована спочатку на силове захоплення Криму, а згодом – на дестабілізацію і військову інтервенцію на Донбас, ініціювали трансформації Альянсу в чотирьох ключових напрямках.

1. *Протидія «гібридним» військам.* Наявні механізми мобілізації ресурсів НАТО були виписані під реалії військових конфліктів двополюсного світу – з широким використанням традиційних озброєнь і очевидним фактом агресії однієї сторони проти іншої. Реалії «гібридної» війни, продемонстровані Росією, показали кардинально інший характер сучасних війн, які починаються з диверсійно-підривних операцій із залученням спеціальних підрозділів, національна ідентифікація яких неможлива (принаймні, на перших етапах агресії), і потім трансформуються у т.зв. «проксі-війни» (англ. *proxy wars*) з використанням нерегулярних, напівкримінальних елементів для виконання суто військових задач.

Концепція «гібридної» війни була запозичена росіянами у американців, які розробляли її у формі т.зв. концепції «мережно-центричних війн» (Network-Centric Warfare, NCW). Головним завданням бойових дій за новою концепцією було досягнення інформаційного, а не фізичного / військового домінування над супротивником [6]. США невдало випробували цю концепцію в Афганістані (2001-2002 рр.) [4] і Іракові (2003 р.) [3]. Їх основною помилкою було те, що для проведення операцій вони відкрито використовували власні війська спеціального призначення. Відтак інформаційний ефект зосереджувався не на результатах спецоперації, а на національній приналежності військ, які її проводили. Російські військові експерти проаналізували помилки американців,

результатом чого стало використання в Криму і на перших етапах вторгнення на Донбас регулярних військових формувань ЗС РФ без розпізнавальних знаків. Це дозволило російському керівництву посіяти хаос в інформаційному полі України, що сприяло дезорганізації влади і унеможливило адекватну оцінку ситуації і вжиття заходів з її стабілізації.

Відтак Альянс опинився в ситуації, коли, у випадку «гібридного» нападу на котрусь із країн-членів, організація буде неспроможною вчасно задіяти 5 статтю Вашингтонського договору через неможливість оперативної національної ідентифікації агресора. З цією метою в рамках організації було ініційовано створення Сил швидкого реагування, основним завданням яких стала не стільки протидія «зеленим чоловічкам», скільки максимально швидке встановлення їх приналежності до збройних сил конкретної країни. І вже з цього етапу починав повноцінно діяти механізм колективного захисту.

2. Збільшення оперативності розгортання союзних військ і модернізація системи прийняття рішень Альянсу. Після створення СШР перед командуванням НАТО постала інша організаційна проблема, пов'язана із забезпеченням їх максимально швидкого розгортання. В зв'язку з цим Верховному головнокомандувачеві силами НАТО в Європі було надано право розгортати підрозділи Сил швидкого реагування, не чекаючи політичного рішення, яке в такому випадку прийматиметься вже за результатами виконання СШР головного завдання: національної ідентифікації противника, і стосуватиметься масштабного розгортання конвенційних сил Альянсу в рамках реалізації 5 статті Вашингтонського договору [10].

3. Збільшення видатків на оборону. Два десятиліття, що минули від часу завершення «холодної війни», минули для європейських союзників в умовах фактичної відсутності прямої загрози їх безпеці. Відтак видатки на оборону, ті самі обов'язкові 2% від ВВП, стали для європейських урядів радше винятком, аніж правилом.

Така ситуація викликала справедливе обурення у Вашингтона, який був змушений рятувати ситуацію прямими поставками власної зброї до Європи. Однак рік російської війни проти України привів до тямі європейських політиків, які, слідом за своїми східними і північними сусідами заходилися працювати над оборонними бюджетами.

Поряд з хронічним недофінансуванням, національні збройні сили європейських союзників потерпають від технічного відставання порівняно з їх американськими колегами. І якщо раніше ця ситуація могла викликати хіба певні незручності в рамках чергових спільних навчань, то тепер перед реальною військовою загрозою вона постає у зовсім іншому світлі.

Для ліквідації такого відставання США почали реформувати свою політику щодо експорту озброєнь – як традиційних, так і ексклюзивних, таких як безпілотні літальні апарати Reaper, здатні нести ракети класу «повітря – земля» і знищувати наземні цілі.

З іншого боку, постійне розгортання бойових підрозділів американської армії, військово-повітряних сил у Європі чи то з навчальною метою, чи то в рамках політики «постійної ротації», забезпечать доступність звичного американським військовим арсеналу і, як наслідок, підвищення загальної ефективності спільних підрозділів.

На цьому фоні розмови про створення європейських збройних сил чи натяки на початок власної програми безпілотників – не більше ніж спроба Європи, з одного боку, самоствердитись на фоні власної політичної та безпекової інертності, з іншого – натякнути Вашингтону на потрібність його допомоги та можливості її розширення.

4. Посилення взаємодії та злагодження між силами спецоперацій та конвенційними військами. Масоване використання важкої артилерії, танків, часті й інтенсивні вогневі контакти – все це повертає США і НАТО до реалій масштабного збройного конфлікту, змушуючи вести активну підготовку до можливої участі в подібних зіткненнях. Згадані вище навчання Trident Juncture підтверджують таке спостереження.

В даному контексті НАТО опирається на американські військово-стратегічні погляди. Це зумовлено, зокрема, і тим, що США взяли на себе місію зміцнення загального військового потенціалу Європи [13]. Десятиліття війни з «Аль-Каєдою» спричинили суттєві зміни у військово-стратегічних поглядах американського керівництва у бік інтенсивного використання сил спеціальних операцій і максимально обмеженого ведення бойових дій.

Поява «зелених чоловічків» в АР Криму навесні 2014 р., здавалося б, підтвердила американський підхід – на початковому етапі їх можна було б нейтралізувати класичною операцією сил спеціального призначення. Однак аналогічний хід Кремля на Донбасі показав відмінну картину: без постійної підтримки місцевого населення інтервенція лягає на плечі регулярних збройних сил. Тільки пряме втручання ЗС РФ (серпневий 2014 р. Маріупольський наступ, або регулярне посилення бойовиків російськими військовими підрозділами) дозволяє якимось рятувати ситуацію – навіть за умов часткового «замороження» конфлікту.

Наприкінці березня 2015 р. Пентагон підготував нову оперативну доктрину Армії США TP 525-3-1 Win in the Complex World, головною ідеєю якої стало повернення до використання конвенційних збройних сил в умовах тісної взаємодії з силами спеціального призначення.

Нова національна військова стратегія США відображає повернення традиційних загроз світовій стабільності в особі окремих держав, які потіснили у цій ролі «мережеві» терористичні угруповання. Документ визначає ключові національні воєнні цілі США [15]:

- стримування, протидія і розгром країни-противника;
- підрих, розвал і розгром агресивних екстремістських організацій;
- посилення глобальної мережі союзників і партнерів.

Крім того, російська агресія проти України вже спричинила зростання витрат на оборону європейських країн-членів НАТО [12].

Оновлена оперативна доктрина Європейського командування армії США спрямована на «стримування російської агресії», реагування на нові виклики європейській безпеці, пов'язані з російським «ігноруванням суверенітету своїх європейських сусідів» та збільшення з цією метою військової присутності США в Європі [14].

Країни-члени НАТО регіону ЦСЄ вже відреагували на ці новації – так, Чехія прийняла рішення про створення нового підрозділу спеціального призначення [11]. Планується, що вже у 2017 р. він буде повністю укомплектований і готовий до виконання бойових завдань.

Оновлений Альянс демонструє готовність дати відсіч потенційній російській агресії на усіх фронтах, аж до інформаційного, розвиваючи тісну кооперацію з іншими організаціями, передусім з Європейським Союзом. Країни-члени ще раз підтвердили свою відданість не лише принципам колективної оборони, а й тим засадничим цінностям, які були закладені в основу організації.

НАТО продемонструвала світові гнучкість та адаптивність власної політики, ще раз довівши свою актуальність та універсальність в якості системи колективної безпеки сучасного, динамічного, непевного і сповненого нових загроз світу.

Список використаних джерел

1. Бжезинський З. Україна та Європа/ З.Бжезинський // Національна безпека і оборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD7_ukr.pdf.
2. Довідник НАТО. – Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2006. – 386 с.
3. Жовтенко Т. Г. Інформаційний вимір сучасних військових конфліктів (Іракська кампанія 2003 р.) / Жовтенко Т.Г., Яблонський В.М. // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4(9). – С. 171 – 176.

4. Жовтенко Т.Г. Психологічні операції збройних сил США під час війни в Афганістані (2001–2002 рр.) / Жовтенко Т.Г. // Грані. – 2009. – №3(65). – С.166 – 168.
5. Жовтенко Т. Російська агресія і еволюція НАТО / Тарас Жовтенко // Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27148718.html>.
6. Жовтенко Т.Г. Теоретичні основи Мережно-центричного протиборства / Жовтенко Т.Г. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 64 (у двох частинах). Частина I. К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – С. 67 – 71.
7. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: навч. посібник / М.В.Кордон. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 172 с.
8. Мандрагеля В.А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аспект / В.А.Мандрагеля. – К., 2003. – 569 с.
9. Совместное заявление комиссии НАТО-Украина / NATO Summit, Wales, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-joint-statement-of-the-nato-ukraine-commission/--539034>.
10. Breed love granted new command powers for new threats // Stars and Stripes[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stripes.com/news/europe/breedlove-granted-new-command-powers-for-new-threats-1.354264>
11. Czechs Eye New Spec Ops Unit; Ukraine To Establish Training Center // Defense News[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.defensenews.com/story/defense/land/2016/01/17/czechs-eye-new-spec-ops-unit-ukraine-establish-training-center/78751984>.

12. Defence Budgets and Cooperation in Europe: Developments, Trends and Drivers [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iai.it/sites/default/files/pma_report.pdf.

13. DOD requesting 3,000-5,000 more troops for Europe in FY17 budget // Stars and Stripes [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stripes.com/news/europe/dod-requesting-3-000-5-000-more-troops-for-europe-in-fy17-budget-1.391680>.

14. Russian aggression a top concern in U.S. European Command's new military strategy // The Military Times [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.militarytimes.com/story/military/2016/01/26/eucom-unveils-new-strategy/79369964>.

15. The National Military Strategy of the United States of America 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf.

16. The Wales Declaration on the Transatlantic Bond / NATO Summit, Wales, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-wales-summit-declaration/the-wales-declaration-on-the-transatlantic-bond>.

17. Top NATO Official: Assertive Russia Threatens European Security // Defense News [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.defensenews.com/story/defense/2016/02/24/top-nato-official-assertive-russia-threatens-european-security/80866760>.